

Neznámý patnáctikrejcar Leopolda I. Habsburského

Pavel Vojtíšek – Petr Vojtíšek

Po smrti Ferdinanda III. nastupuje na trůn habsburské monarchie dne 2. dubna 1657 mladý teprve sedmnáctiletý Leopold I. Velkou středoevropskou říši zdědil ekonomicky silně vyčerpanou průběhem třicetileté války. Po jejím ukončení Vestfálským mírem v roce 1648 byly habsburské země zaplaveny nekvalitní mincí cizího původu. Lepší domácí oběživo bylo tezaurováno nebo vyváženo za hranice. Proto byl roku 1659 vydán zákaz oběhu cizí mince a toto špatné oběživo bylo postupně devalvováno. Státní finanční ztráta, která tak vznikla, dosáhla asi 25 % a bývá někdy označována jako „malá kalada“. ¹ Pokusem o řešení byla mincovní reforma zahájená instrukcí z 28. března 1659. ² Tato reforma sjednotila mincovnictví všech zemí monarchie a z pohledu numismatika především zavedla do mincovního systému dva nové střední nominály, šestikrejcarý a patnáctikrejcarý.

Patnáctikrejcarý, v průběhu dalších téměř sta let velmi oblíbené mince, byly instrukcí z 28. března 1659, platnou pro všechny mincovny dědičných zemí, zavedeny jako stříbrná mince vážící 6,404 g o ryzosti 563/1000, tedy s obsahem čistého stříbra (zrnem) 3,602 g. ³ Průměr mince se pohyboval kolem 29,3 mm. Ražba patnáctikrejcarů, zahájená ve vídeňské mincovně okamžitě v roce 1659 pod vedením mincmistra Franze Fabera von Rosenstok (1659–1660) pak pokračovala v letech 1660–1664 pod vedením mincmistra Andrea Cetta (1660–1665). V roce 1660 byly ve Vídni také raženy patnáctikrejcarý se značkou „ruka se sekerou“, která je připisována neznámému mincmistrovi. ⁴ Pro první období masové ražby (cca 28,7 milionů kusů) ⁵ patnáctikrejcarů ve Vídni v letech 1659–1664 je typická zejména velká typová rozmanitost ražených mincí. Jednotlivé typy patnáctikrejcarů se také značně liší uměleckou úrovní a kvalitou rytecského zpravování razidel. Z. Nechanický předpokládá i spolupráci rytců z různých mincoven při zavadění tohoto nominálu ve Vídni. ⁶

¹ SPÁČIL, Bedřich: *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*, Praha 1972, s. 82.

² MILLER zu AICHHOLZ, V. – LOEHR, A. – HOLZMAIR, E.: *Österreichische Münzprägungen 1519–1938*, Wien 1948, s. 158.

³ MILLER zu AICHHOLZ, V. – LOEHR, A. – HOLZMAIR, E.: *Österreichische Münzprägungen 1519–1938*, Wien 1948, s. 158; NECHANICKÝ, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657–1705*, Hradec Králové 1991, s. 11.

⁴ HÖLLHUBER, Ulrich: *Die Fünzföhner Kaiser Leopolds I. und des Erzstifts Salzburg*, mit einem Beitrag von Cristoph Mayhofer, Salzburg 1998, s. 31–32.

⁵ HÖLLHUBER, U.: *Die Fünzföhner* s. 31–32.

⁶ NECHANICKÝ, Z.: *Mincovnictví*, s. 135.

Ulrich Höllhuber uvádí v katalogové části svého kompendia⁷ pro ročník 1659 tři typy a celkem osm variant, pro ročník 1660 deset typů a 17 variant, pro ročník 1661 pouze jeden typ, ale ve 14 variantách, pro ročník 1662 osm typů a dokonce 38 variant. Pro ročník 1663 je známo pět typů s 37 variantami a pro ročník 1664 tři typy se 33 variantami. Postupnou stabilizaci výtvarného provedení mince lze dokumentovat počtem použitých portrétů Leopolda I. na patnáctikrejcarech v jednotlivých letech. Pro ročník 1659 byly užity tři rozdílné verze portréту (lišící se jen málo kresbou), pro ročník 1660 čtyři verze portréту, pro ročník 1661 v podstatě pouze jeden typ portréту (stejný jako byl použit již v roce 1660). V roce 1662 byly užity tři verze portréту (jedna již z roku 1661) a pro ročníky 1663 a 1664 jeden společný typ portréту, pouze s malými odchylkami v kresbě.⁸ Kresba portréту se navíc v průběhu času stává propracovanější a plastičtější.

Zvláštní pozornost si zaslouží portrét císaře Leopolda I. na velmi vzácném patnáctikrejcaru, ročník 1662, který U. Höllhuber označuje ve svém soupisu WIE 62.8.1.⁹ Opisy jsou na rubu i líci podloženy stuhou a tato mince je proto nazývána jako tzv. „Banderolen-Fünfzehner“.¹⁰ Líc této mince je velmi podobný jak kremnickým tolarům z let 1662–1663,¹¹ tak hlavně kremnickým patnáctikrejcarům typu (podle Höllhuberova soupisu) KB 62.1 (KB 62.1.1–KB 62.1.5) = Huszár 1422,¹² které byly raženy v roce 1662. O vídeňském původu této ražby nemůže být pochyb. Ražba je značena písmeny AC a navíc razidla rubní strany bylo použito i na patnáctikrejcaru WIE 62.4.1.¹³ Vznik zajímavého patnáctikrejcaru WIE 62.8.1, jakési „hybridní ražby Vídeň/Kremnice“, vysvětluje Höllhuber¹⁴ hostováním uherských řezačů želez v počátcích masové ražby patnáctníků ve Vídni.

V roce 1662 byla zahájena v Kremnici také ražba patnáctikrejcarů typu Huszár 1423 (= KB 62.2–KB 77.1),¹⁵ které byly potom téměř patnáct let hlavním kremnickým typem. Na líci těchto mincí je také opis podložen stuhou, ale na poprsí císaře je odlišná kresba ramene, ve kterém chybí tzv. „lví hlava“ a také kresba oděvu je odlišná. Obdobný typ portréту bez „lví hlavy“ v rameni najdeme i na tolařech s letopočty 1662 a 1663 (Huszár 1369).¹⁶

Mince zde vyobrazená a popsána je novým typem patnáctikrejcaru Leopolda I. z mincovny Vídeň, ročník 1661, mincmistr Andrea Cetto. Tento typ patnáctikrejcaru nebyl dosud v literatuře popsán. V systému daném Höllhuberovým soupisem by označení této mince bylo WIE 61.2.1.

7 HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 95–145.

8 NECHANICKÝ, Z.: *Mincovníctví*, s. 135.

9 HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 33, 122.

10 HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 33, 122.

11 Např. HUSZÁR, Lajos.: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapest 1979, (dále v textu jen Huszár), s. 206.

12 HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 257–258; HUSZÁR, L.: *Münzkatalog*, s. 217.

13 HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 113.

14 HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 33, 122.

15 HUSZÁR, L.: *Münzkatalog*, s. 217; HÖLLHUBER, U.: *Die Fünfzehner*, s. 258–272.

16 HUSZÁR, Lajos.: *Münzkatalog*, s. 206.

ČECHY, Leopold I. (1657-1705), mincovna Vídeň, mincmistr Andrea Cetto, 15krejcar 1661. Av.: poprsí Leopolda I. s věncem na hlavě doprava, skládaný šat na rameni, Zlaté rouno kolem krku, opis položený na stuze; označení nominálu v ozdobné kartuši.

LEOPOLD·D·G·R·I·(XV)S·A·GE·HV·BO·REX

Rv.: dvouhlavý rakouský orel se děleným znakem na prsou, mezi hlavami říšské jablko, koruna bez stuh nad hlavami, vnější i vnitřní kruh provazcovitý, opis, AC v kulaté ozdobné kartuši.

·ARCHI·D·AVSDVX·(AC) BVR·COM·TIR·1661·

AR; 5,138 g; 29 mm; cca 180°; mělčí ražba, nepatrné okrojení na hraně těsně před letopočtem.

Soukromá sbírka.

Opis líce odpovídá velmi přesně lícovému opisu kremnických patnáctikrejcarů KB 63.1.3, KB 63.1.4 a KB 64.1.6. Opis rubu odpovídá poměrně přesně rubnímu opisu vídeňských patnáctikrejcarů WIE 61.1.2 (jediným rozdílem je chybějící tečka před písmenem „B“ v opise).

Patnáctikrejcar WIE 61.2.1, popisovaný v tomto článku, odpovídá svým lícem patnáctníku WIE 62.8.1 („Banderolen-Fünzfzehner“), avšak s „druhým“ běžnějším kremnickým portrétem používaným na těchto ražbách v letech 1662 až 1677 a na tolarech Huszár 1369. Na následujícím obrázku jsou porovnávány lící strany patnáctikrejcarů „WIE 61.2.1“, WIE 62.8.1, KB 62.1.1 a KB 63.1.3. Ze srovnání vyplývá, že líc s portrétem císaře se skládaným šatem na rameni a opisem položeným na stuze (tolary Huszár 1369 ražené 1662–1663 a patnáctikrejcar Huszár 1423 ražené 1662–1677) se objevuje již na ražbě vídeňské mincovny s letopočtem 1661. Můžeme sice spekulovat o použití „starého“ upraveného razidla později (1662), ale proti této možnosti mluví skutečnost, že letopočet je součástí rubového opisu a navíc reversní razidlo WIE 61.1.2 neodpovídá přesně žádné z osmatřiceti variant patnáctikrejcaru 1662. Proto je ražba patnáctníku WIE 61.2.1, který je zde popisován, právě v roce 1661 více než pravděpodobná.

Námi popisovaný patnáctikrejcar „WIE 61.2.1“ může postavit do poněkud jiného světla Höllhuberovu představu o spolupráci vídeňské a kremnické mincovny v počátcích ražby tehdy nového nominálu. Portrét Leopolda I. typu Huszár 1369 nebo Huszár 1423 se objevuje ve Vídni již o rok dříve než v Kremnici. A tak zatímco v případě prvního tzv. „Banderolen-Fünzfzehner“¹⁷ (hybridní ražby Vídeň/Kremnice) WIE 62.8.1 lze uvažovat o „kremnickém autorství“ portrétu, v případě druhého zde popisovaného „Banderolen-Fünzfzehner“ „WIE 61.2.1“ se zdá být výrazně pravděpodobnější „vídeňské autorství“ portrétu císaře. Lze si asi jen těžko představit, že uherští řezači kolků použijí „při výpomoci“ pro vídeňská razidla portrét, který budou v Kremnici používat až za další rok. A tak si dovoluujeme předložit k diskusi otázku, zda typický portrét Leopolda I., který známe z aversu kremnických mincí po více jak patnáct let, nemá svůj původ

¹⁷ HÖLLHUBER, U.: *Die Fünzfzehner*, s. 33, 122.

v dílnách vídeňské mincovny. Nový patnáctikrejcar „WIE 61.2.1“ popisovaný v tomto článku by tomu rozhodně nasvědčoval.

Lícni strany patnáctikrejcarů „WIE 61.2.1“, WIE 62.8.1, KB 62.1.1 a KB 63.1.3.
(podle soupisu Höllhuberova¹⁸)

•••••

Pavel VOJTÍŠEK – Petr VOJTÍŠEK, Unknown type of the 15-kreuzer struck under Leopold I Habsbourg

A new type - unpublished up to date - of the 15-kreuzer produced in 1661 (Andrea Cetto, Vienna mint) is described in this article. This 15-kreuzer represents the so-called 'banderolen' type, i. e. the hypothetical 'hybrid' coin from the Vienna mint/Kremnica mint, known only for 1662 recently. Existence of the reported coin (labeled as WIE.61.2.1. according to the Höllhuber system) suggests that the origin of the typical 'Kremnica portrait' of Leopold I could be found in the Vienna mint.

English by V. Novák

•••••

¹⁷ HÖLLHUBER, U.: *Die Fünzföhner*, s. 33, 122.